

פרק ג

דרכי לימוד

אחרי שלמדנו על המתיקות שאפשר להרגיש בתורה עלינו לרדת לפרטים ולממש את אהבת התורה. את הדיבורים הגבוהים על אור, קדושת ושמחת התורה עלינו להוציא מן הכוח אל הפועל. בפרק זה נראה כיצד ממליצה תורת החסידות לגשת אל הלימוד.

קביעות, התמדה ויישוב הדעת מחד, והתחדשות ורעננות מאידך. מציאת נקודת החיבור האישית בתורה מצד אחד, ומן הצד השני - התמסרות ללימוד ועקשנות גם אם אין מצב רוח והלב אטום. נתבונן גם בנזק שבביטול תורה ובתועלת הגדולה שבביטוי דברי התורה בפה.

בסוף הפרק נראה התייחסות מעניינת של החסידות לנושא שמעסיק רבות מאיתנו - לימוד תורה לנשים.

1. הרגל או התחדשות

”שְׁתַּרְגִּילְנוּ בְּתוֹרַתְךָ“. וְקִשָּׁה הָלָא הִנְבִּיא הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר ”וְתִהִי יִרְאַתֶּם אוֹתִי מִצִּוֹת אֲנֹשִׁים מִלְּמִדָּה“ (ישעיה כט, יג), שְׂמוּכַח מִזֶּה כִּי הַהֲרַגְל אֵינוֹ טוֹב. וְנִרְאָה כִּי רַק לְמִצְוֹת אֵינוֹ טוֹב, אֲבָל לְלִמּוּד תּוֹרָה טוֹב הַהֲרַגְל“.
(רבי מנחם מענדל מקוצק, 'אוהל תורה' מסכת ברכות)

מהי הסתירה עליה מצביע הרבי מקוצק וכיצד הוא מתרץ אותה?

מה גרוע, לדעתך, בקיום מצוות מתוך הרגל? האם הדבר איננו נכון כאשר מדובר אודות מצוות תלמוד תורה?

כאשר הנחנו תפילין בפעם הראשונה, הלב פעם. מאז הנחנו עוד פעמים רבות, והדופק נחלש... טבעי להתרגל למעשים קבועים אך משום מה, מארוחת בוקר אנחנו מתלהבים בכל בוקר מחדש. הנביא ישעיהו תובע מאתנו אכפתיות. אם אכפת - מתלהבים. ככל שעבודת ה' תקבל מקום מרכזי בחיינו, נצטרך להתעסק פחות עם בעיית ההתאבנות. הקשר שלנו עם ה' ישוב להיות חם, טרי ורענן.

לכל מצווה יש לגשת בהתרגשות ושמחה, וכך גם למצוות לימוד תורה. אך יש לשים לב כי לימוד תורה איכותי זקוק, בנוסף לרגשות הלב, להרגלי למידה "יבשים". דף לאחר דף, יום לאחר יום, כך מתקדמים בהתמדה וכובשים יעדים. לוקח זמן להיכנס לכושר גופני. שרירים ומערכות נוספות צריכות להתרגל לשאת בעומס. וגם בכושר נפשי המצב איננו שונה בהרבה. הנפש הסוערת שלנו יודעת יפה מאוד להירגע אל מול מחויבויות קבועות. מה שמצליח להיקבע בתודעה כחלק מהל"ו, מפסיק להיות נושא לדיון ולמלחמות פנימיות. כך עושים כל יום וזהו זה.

אבל, יחד עם אימון לרכישת הרגלי למידה יש להוסיף את מימד ההתחדשות המתמדת. בכוח ההתחדשות ניתן לוודא כי הסדרים הקבועים אינם מקבעים את הנפש בתבניות וחונקים אותה אלא עוזרים לה להתקדם אל מחוץ חפצה.

כל יום שונה מחברו

”הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בְּרָא עוֹלָמוֹ בְּתוֹרָה, וְנִמְצָא עֵקֶר בְּרִיאַת הָעוֹלָם הָיָה עִם הַתּוֹרָה. וְאַחַר כֵּן כְּשֶׁאֲנַחְנוּ לּוֹמְדִים אֶת הַתּוֹרָה נִמְצָא בְּנֵה מְבִיאִין חִיּוֹת וְהַשְׁפָּעוֹת קְדוֹשׁוֹת אֶל הָעוֹלָם, וְעַל יְדֵי זֶה הוּא קָיָם, נִמְצָא שְׁזֵה שְׁלֹמֵד אֶת הַתּוֹרָה נִקְרָא רַע, כִּי כְמוֹ שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ בְּרָא הָעוֹלָם בְּתוֹרָה כְּמוֹ כֵּן הוּא מְקַיֵּם אֶת הָעוֹלָם בְּתוֹרָה.“

כִּי מִיּוֹם לִידַת הָאָדָם אִזּוֹ יֵשׁ לוֹ חֵלְקוֹ בְּתוֹרָה, וּבְכָל יוֹם מְאִיר נִצּוֹץ אֶחָד וְחֵלְקוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם מֵהַשְׁצָרִיף אוֹתוֹ הַיּוֹם לְתַקֵּן כִּי לְכָךְ נִבְרָא, וְכֵן יוֹם הוּא עֲנִין מְשֻׁנָּה (שו"ת) מִחֲבֵרוֹ. וּבְגִלְגָל כֵּן רְאוּי לְאָדָם שִׁישִׁים אֶל לְבוֹ לְבַל יַעֲזוּב יְמֵיו חֵס וְשְׁלוֹם, וְהוּא שִׁיָּהָא שׁוֹקֵד תְּמִיד בְּדָבָר ה' לְבַל יִפּוֹל דְּבָר אַרְצָה, וְלֹא יִבְטַח עַל יָמִים הַבָּאִים כִּי בְמָה יִשְׁיג זֶה הַיּוֹם שְׁעֵזֵב בְּלִתֵּי עֲבוּדַת ה' יִתְבָּרַךְ? וְגַם אִף בְּאוֹתוֹ יוֹם עֲצָמוֹ לֹא יִדְחָה שְׁחָרִית עַל עֲרֵבִית וְכֵן לְהַפָּךְ, כִּי כֵן אֶחָד בְּעֲצָמוֹ הוּא עֲנִין לְעֲצָמוֹ, וְלִכֵּן מִן הָרְאוּי שְׁלֹא יַעֲזוּב אִף שְׁעָה אַחַת בְּעֲבוּדַת ה' יִתְבָּרַךְ לְבַל יִהְיֶה חֶסֶד שׁוֹם דְּבָר“.

(רבי ישראל המגיד מקו'נין, 'עבודת ישראל' פרקי אבות פרק ו)

העולם איננו קיים סתם כך אלא מקבל בכל עת שפע רוחני הממשיך את קיומו. לימוד התורה שלנו מזין את העולם ומחיה אותו, בכך אנו מתחברים אל הקדוש ברוך הוא, בורא העולם.

המגיד מקוזניץ מוסיף ומפנה את מבטנו אל תוך עולמנו הפנימי. כל אדם הוא עולם מלא ולימוד התורה מזין לא רק את העולם אלא גם כל אחד מאתנו לפי תפריט אישי-יומי. למרות שבהסתכלות פשוטה היום נראה כמו אתמול והגמרא נראית אותה הגמרא, ברובד נסתר כל יום הוא עולם חדש. מצב הרוח משתנה וגם מצב הנפש. את הניצוץ שידליק אותנו היום, נוכל לקבל רק דרך התורה של היום. השלמת החומר הנלמד במקרה של פספוס היא ודאי טובה, אבל אותו דף גמרא יילמד וייספג בלב בצורה שונה. את הניצוץ שהיה אי אפשר להשלים, מכיוון שבזמן ההשלמה מחכה לנו כבר ניצוץ חדש!

לימוד התורה מתחדש בכל יום, לא במובן של החלפת נושא הלימוד, אלא מבחינת הגישה שלנו. הלב שלנו מרגיש בכל יום אחרת וזקוק למזון ("ניצוץ") שונה. אם נצליח להיות קשובים אליו תוך כדי הלימוד, תתחדשנה לנו זוויות הסתכלות רבות על הקשר שלנו לתורה.

"הקדוש ברוך הוא מחדש בכל יום מעשה בראשית והתורה נקראת מעשה בראשית, שעל ידה נבראו כל העולמות כנודע. והקדוש ברוך הוא מחדש תמיד, ונמצא אין לך יום דומה לחברו ובכל יום הוא התדבקות והתחברות בתורה חדשה. רוצה לומר וכלומר מה שנתחדש בה היום מה שלא היה אתמול כי יעבור, ויחוד של היום עדין לא היה מעולם. והעובד בבחינה זו נקרא הולך ממדרגה למדרגה תמיד ומבחינה לבחינה, ומיחד בכל יום יחוד חדש ככלה בעת נשואיה. וזהו אל תקרי "מורשה" אלא "מאורסה" (פסחים מט ע"ב) שהיא בחינת כלה שיהיה תמיד יחוד חדש ככלה בעת נשואיה".

(רבי מנחם נחום מצ'רנוביל, 'מאור עינים' כי תשא ד"ה ויתן אל משה)

מה שהיה ללא שינוי אתמול ולפני חודש, ושימשיך באותה מתכונת מחר ומחרתיים, עושה תחושה מאובנת וחונק כל זיק של הפתעה. שעמום אוטומטי תופס את הלב ולמי יש כוח לנסות לפתוח את הספר בפעם המי יודע כמה? תחושת התחדשות תורמת בראש ובראשונה לשמחה מהולה בסקרנות. הציפייה אל הלימוד, שטרם היה ולעולם לא ישוב, פותחת את התיאבון.

את העולם בורא הקדוש ברוך הוא בכל יום, בכוח התורה. כל יום הוא חדש וכמוהו לא היה ולא יהיה בהיסטוריה. בכל יום מתגלה קשר ייחודי, שטרם נחשף אי-פעם, בין העולם לבין התורה. מתוך כך, יכול הלומד לראות בתורה פנים חדשות. החידוש מרענן ומשמח, והלימוד נראה אחרת.

שתף אותנו מניסיוןך בתחושות שהשתנו או התחלפו בזמנים שונים, כלפי אותו פרק בתורה.

מה יוכל לסייע לך לגשת אל התורה מחר בשונה מהיום?

התורה היא כמו מזון, ולכן תיקנו לברך ברכת התורה כמו ברכת המזון. מה המזון, כשהאדם רעב הוא מברך על שזימן לו הקב"ה את לחמו, וכשהוא שבע הוא מודה ומברך את הקב"ה על שהשביע אותו במידה שנמשכת כל זמן העיכול, כך גם בתורה – לפני הלימוד מרגישים רעב לדברי תורה ומברכים את הקב"ה על שזימן לנו במה לשבור את רעבוננו הרוחני, ואחרי הלימוד אנו מברכים את הקב"ה על שקיבלנו חיות ושביעה מן התורה הנבלעת בדמנו.

(חידושי הר"מ)

2. אי אפשר בלעדיה

"אמר רבי יהושע בן לוי: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף"

(מסכת אבות ו, ב)

"כי דבר ה' בזה" (במדבר טו, לא) - רבי נהוראי אומר: כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק"

(תלמוד בבלי מסכת סנהדרין צט ע"א)

ביטול תורה הוא מהעבירות המושמעות ביותר בפי חז"ל. אין זו עוד עבירה או ביטול מצות עשה, אלא מעשה שפוגע בתשתית החיים של יהודי. כשאני מעדיף להתעסק בדברים אחרים במקום ללמוד תורה, אני לא רק מבזבז את הזמן, או מבטל מצוה, אלא פוגע בקשר החי שיש ביני ובין התורה. התורה היא מקור החיים שלי, וכאשר אני מפנה לה עורף ומחפש מקור חיים אחר, התורה חשה בזויה ואני נותר לבדי.

"כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו" (אבות ג, ח). לכאורה תמויה: וכי שכחת דבר אחד מדברי תורה חמורה כל כך? הבאור בזה הוא, שאין זה בגדר עונש על השכחה, אלא בגדר מסבב ממנה. שכן דברי תורה הם חיי נפשו האמתיים של יהודי, וכאשר נשכח והסר ממנו דבר אחד מדברי תורה, חסרים לו מעתה חיי נפשו אלה, וזהו - "מתחייב בנפשו". ועל-דרך מאמר חז"ל "מה לי קטלא כלה ומה לי קטלא פלגא" (מה לי אם הרג בלו, מה לי אם הרג חציו).

(רבי מנחם מענדל שניאורסון מליובאוויטש, 'ביאורים לפרקי אבות')

מה הערך של כל רגע או פרק של לימוד תורה? הסבר את דברי חז"ל "מה לי קטלא כולה, ומה לי קטלא פלגא".

החיים שנותנת לנו התורה אינם חיי הגוף, אלא חיים אמיתיים - לחיות את הנשמה, לחיות כיהודי, לחיות את הערך והמשמעות של החיים - בקשר לה. אם היינו חשים באמת את הכוח של התורה להחיות אותנו, לא היינו עוזבים אותה.

"ולזאת נצטוינו באזהרה נוראה מפיו יתברך "לא ימוש ספר התורה הזה מפידך והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח) ... ובתנא דבי אליהו פריך י"ג אמר: "וישתדל אדם בעצמו בדברי תורה, שדברי תורה הן משולים בלחם ובמים כו'. ללמדך שששם שאי אפשר לו לאדם לעמוד בלא לחם ובלא מים, כן אי אפשר לו לאדם לעמוד בלא תורה, שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפידך". וכן אמרו בתנחומא פרשת תבא: ואמר הכתוב "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג, יח). כי צריך האדם לקבוע בלבו וידמה בדעתו, כי אלו היה טובע בנחל שוטף ורואה לפניו בנהר אילן חזק, ודאי יאמץ כח להתאחז ולהתדבק עצמו בו בכל כחו ולא ירפה ידיו המנו אפלו רגע אחד, אחר שרק בזה תלוי עתה כל חיותו, מי פתי ולא יבין שאם יתעצל חס ושלום אף רגע אחד וירפה ידיו מהתאחז בו יטבע תכף. כן התורה הקדושה נקראת "עץ חיים" אילנא דחיי, שרק אותו העת שהאדם אחוז באהבתה ועוסק ומהגה בקביעות, אז הוא חי החיים האמתיים העליונים קשור ודבוק כביכול בחי העולמים יתברך שמו, שהקדוש ברוך הוא ואורייתא חד. ואם חס ושלום יזניח תלמודו ופורש מקביעות העסק בה לעסוק בהבלי העולם והנאותיו, הוא נפסק ונכרת מהחיים העליונים".

(רבי חיים מוולוז'ין, 'נפש החיים' שער ד פרק לג)

"בכל יום יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" (אבות ו, ב). אותיות התורה שהאדם לומד בכל יום הם הבת קול המזכירה לו את יראת ה', ומי שאינו שומע הכרזה זו אוי לו מעלבונה של תורה שבתוכו.

(רבי מנחם מענדל מוויטבסק)

עזיבת התורה לא רק תותיר חלל ופספוס אלא בסופו של דבר תדרדר ותחליש את כולי. אי אפשר לעבוד את ה' בלי ללמוד תורה. לא מצוות, לא תפילה, לא גמילות חסדים ולא שום התעוררות רוחנית אמיתית יתרחשו בלי חיבור אמיתי לתורה. עלינו לעסוק בתורה מדי יום, כמה שאנחנו יכולים, כדי לקבל כוח ולהמשיך לחיות כיהודים.

“אֵיתָא וַיִּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמַדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם” (שמות טו, כב) – בְּלֹא תוֹרָה”
(כבא קמא פב ע"א), וְעַל יְדֵי זֶה בָּא עֲמֶלְק וַיִּלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל. וְזֶה רְמִזָּה לָנוּ הַתּוֹרָה שְׁלֹא יְהִי אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל בְּלֹא תוֹרָה חֵס וְחֵלְיָהּ, כִּי עַל יְדֵי זֶה יִתְגַּבֵּר הַיָּצֵר הָרַע חֵס וְחֵלְיָהּ בְּמֵאָד. וְלִכֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק מְאֹד וְלִעְסֹק בַּתּוֹרָה תָּמִיד. וְזֶהוּ “זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלְק”, שֶׁהִיָּה לּוֹ כַח עַל יְדֵי בְטוּל תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל.”
(רבי אלימלך מליז'נסק, 'נועם אלימלך' בשלח ד"ה זכור)

חשוב לדעת: ביטול תורה במובן האמיתי לא נמדד רק במספר הדקות שלא ישבתי מול הספר וקראתי מתוך הכתוב בו. ביטול תורה סובב סביב השאלה - איך למדתי את התורה? האם השקעתי את מירב כוחותי בלימוד או שלמדתי רק כדי לצאת ידי חובה? כל אחד צריך ללמוד תורה ברמה הכי גבוהה שהוא יכול. מי שיכול ללמוד לעומק, שלא ילמד בשטחיות. חבל, בשביל מה ה' נתן לו שכל? מי שיכול להקשות ולתרץ, שלא יקרא כמו תוכי. ללמוד זה ללמוד, עם כל השכל וכל ההשקעה. ואם לא, אז אולי אין זה ביטול תורה בזמן, אבל זה 'ביטול תורה באיכות', וחבל!

נר תמיד

הלילה שקט. אחרוני הצועדים ברחובות כבר שבים לבתיהם. רק בבית אחד בקומה העליונה עדיין דולק האור, אור חיוור ועמום שמרצד משלהבת נר. לא יוצא דופן היה הלילה הזה. בכל לילה יושב רבי שמעלקי מניקלשבורג והוגה בתורה לאור הנר. פניו מאירות כל כך, עד שנדמה כי מהאור הזוהר הזה מאיר כל החדר. מעולם לא עבר על רבי שמעלקי לילה בשינה רצופה. מתיקות התורה הקדושה היתה חביבה על רבי שמעלקי יותר מכל רצון למנוחה. ומה היה עושה כדי שבכל זאת לא תיפול עליו תרדמה? כאשר היה חש שהתנומה משתלטת עליו, היה מניח בקבוק מים קרים סמוך למצחו, הקור העז היה מנערו באחת ולא מאפשר לו להרדם. באותו הלילה נעצמו עיניו של רבי שמעלקי ללא שליטה. גם כשנטל את בקבוק המים הקרים ושטף בהם את פניו הרדומות לא הצליח, ולמרות מאמציו נפלה עליו תנומה. בזמן שישן ככה הנר שעל השולחן, ובחדר השתררה עלטה כבדה. לפתע הקיץ רבי שמעלקי מתנומתו. רצה להמשיך במילה בה הפסיק, אך לא היה יכול - החדר היה חשוך לחלוטין! אפילה כסתה את הכל. מה יהיה? כמה צער ועגמת נפש גרמה החשכה לצדיק! ואז, בלהט דקדושה ובלי לחשוב אם מעשהו הגיוני, פסע רבי שמעלקי כשבידו הנר, אל המרפסת הגדולה שבקצה חדרו והביט החוצה: אולי יראה מישהו ונר בווער בידו שיוכל להדליק לו את הנר. לא חשב רבי שמעלקי בהשתוקקותו הרבה על השעה המאוחרת, לא חשב שאין זה מציאותי כלל שיסתובבו אז ברחובות, לא זכר שעומד הוא במרפסתו המוגבהת וגם אם יעבור מישהו - כיצד ידליק את נרו שבגובה? הרצון העז הוא שדחף את רבי שמעלקי אל המרפסת. ובשמים הביט ה' על בנו אהובו, ראה את הלב הטהור הרוצה רק להגות בתורה הקדושה, ושלח את אליהו הנביא אל הצדיק רבי שמעלקי. בצאתו למרפסת הבחין רבי שמעלקי ביד האוחזת נר דלוק מושיטה לעברו את השלהבת וממתינה בסבלנות עד שידליק את הנר הכבוי שבידו. רבי שמעלקי לא השתהה אף לרגע קט, לא הרהר מניין צצה השלהבת. בצעד קל ומאושר רץ בחזרה אל חדרו והתרפק באהבה על האותיות הקדושות. לא חלפו שניות וקול ענוג של לימוד חזר להדהד בחלל החדר!

(על שלושה דברים - על התורה)

3. הנקודה שלי בתורה

“אמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ שנאמר “כי אם בתורת ה' חפצו” (תהילים א, ב).”

(תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה, דף יט ע"א)

דברי חז"ל הידועים מורים לנו כי דווקא בתחום לימוד התורה עלינו ללכת בעקבות הלב. לתורה שבעים פנים והיא רחבה ועמוקה. עלינו מוטל למצוא היכן הלב שלנו נפתח ודרך הפתח הזה נוכל לקשור את האישיות שלנו אל התורה. אם נזהה דלת שכזו, הלימוד בחשק ובשקידה יבוא מאליו.

“אמר רב גידל אמר רב: האומר אשכים ואשנה פרוק זה וכו' נדר גדול נדר לאלוקי ישראל. והלא משבע ועומד הוא מהר סיני? והרי הוא מחייב ללמוד תורה מאז שהתורה נתנה בסיני. מדוע, אם כן, נחשב זה כחייב עצמו בנדר על קדו? וכו'” (נדרים ח ע"א). וקשה, הא אינו משבע ועומד על פרוק זה דוקא? ונראה לתרץ דהנה כל אדם יש לו חלק מיוחד בתורה הקדושה שנתן לו בסיני, ובדבר שיש לו חשק ללמוד הוא החלק שנתן לו בסיני. ואם כן, אם נשבע ללמוד פרוק זה, כודאי נשבע על ידי שיש לו חשק להפרק הזה ונתפרר שהוא חלקו. אם כן ממילא הוא משבע ועומד מהר סיני על פרוק זה דיקא!”

(רבי מנחם מענדל מקוצק, 'אוהל תורה' מסכת נדרים)

“אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד” (הגיגה ט ע"ב) – וכי הפעם הנוספת האחת תשנה כל כך הרבה? אלא – הכוונה היא שיכולול גם את ה"אחד" – ה' יתברך בלימודו, והיינו שיקח ה' יתברך לעזרו, ועל ידי זה יהיה לו תועלת רב בלימוד.

(הרבי מקוצק)

מה שואל הרבי מקוצק על שאלת הגמרא?

האם מי שמצא את החשק והחלק שלו בתורה, ילמד רק בחלק הזה?

התורה יכולה לגעת בנו במקומות אישיים. החשק ללמוד דבר מסוים מעיד על קשר וצורך פנימי בחלק זה של התורה דווקא. זה יכול להיות שייכות לדרך מסוימת בלימוד – הלכות או דיונים מופשטים, עיון בפרשנויות או בקיאות במסכתות. וזה נכון גם על תחום מסוים בתורה בכלל – באגדה, במוסר ברמז או בהלכה. לא משנה מה, התורה היא רחבה ולכל אחד יש בה מקום, רק מה שחשוב הוא שנהיה נאמנים ללבנו ולא נזניח את הלימוד שמדבר אלינו, גם אם איננו פופולארי או אם נספוג בעבורו כמה עקיצות מכאלה שחושבים כי הם מכירים אותנו יותר טוב מאתנו.

ללכת עם הנקודה שלי בתורה, זה דבר שדורש ממני הרבה אמונה – אמונה בעצמי! להאמין שללימוד התורה שלי יש ערך מיוחד, משהו שאין בלימוד של אף אחד אחר. להאמין שיש לי מה לחדש בתורה, והתורה מחכה לחידושים שלי.

“גם מי שזוכה לחדש חדושי תורה בעצמו וכונתו לשמים, צריך שיהיה לו אמונה גם בעצמו, שיאמין שיש להשם יתברך שעשועים גדולים מחדושינו שלו ואל יתרושל בהם. רק יודרו לחדש בכל פעם ולכתבם עד שיהיה נעשה מהם ספרים קדושים.”

(רבי נחמן מברסלב, 'לקוטי עצות' ערך תלמוד תורה אות מז)

היכולת לחדש בתורה ניתנה לכל יהודי, בין אם הוא גאון הגאונים או הפשוט שבפשוטים. לכל יהודי יש חלק בתורה שמחכה לו – אולי הוא יפתור את הקושי? אולי הוא יסביר מחדש את הפסוק? התורה ניתנה במדבר, במקום הפקר, ללמדנו שכולם שווים בה וכולם יכולים למצוא בה את חלקם. אך התנאי היחיד לכך הוא שהלימוד יעשה בתום לב ולשם שמיים. גם מי שלומד תורה ולא מבין אותה לגמרי נכון, זוכה לממש את חלקו בתורה. אך מי שלוקח את חלקו בתורה עבור גחמות אישיות ורעיונות מפוקפקים, מאבד את חלקו ואין זו תורה.

"כשמחדש דבר בתורה צריך שלא יהא מצד שום נגיעה ואישיתו בלב שרוצה כן, או להתפארות או לחלוק על דברי זלתי וכיוצא. רק מצד התשוקה לידע האמת, ואז אפלו טועה נקרא דברי תורה ודברי אלוהים חיים. שהרי נזכר בתלמוד דברי הטועים ושנדחו מההלכה, שגם ה"הוא אמינא" והייתי אומר! הוא דברי תורה. שפך יסד ה' יתברך - משפל ראשון, ואחר כך הגעה לאמת, וגם המשפל הראשון הוא מה' יתברך ודברי אלוהים חיים. אבל כשהוא מצד הנגיעה והאישיתו אז אינו נקרא דברי תורה כלל".

(רבי צדוק הכהן מלובלין, 'צדקת הצדיק' אות קטו)

אחת הדרכים לממש ולחזק את החלק המיוחד בתורה, היא לכתוב ואף להדפיס את חידושי התורה האישיים. גם אם לא חידשתי משהו גדול, או אפילו אם רק הבנתי טוב איזה ענין וסיכמתי בבהירות כמה דברים, יש תועלת גדולה לכתוב את הדברים. המשנה בפרקי אבות (א,ו): "וקנה לך חבר" שמדברת על הצורך בחבר, מתפרשת בחסידות גם בניקוד "וקנה - לך חבר" (קנה - הקולמוס של הסופר), העט הוא חברו הטוב של הלומד. כתיבת דברי התורה מחדדת את ההבנה ומוסיפה סיפוק וחיבור ללימוד. ובימינו, שאפשר גם להדפיס את הדברים בקלות רבה, גם להדפסה יש תועלת רבה ללומד ולהגדלת והפצת התורה.

"בדורות שלפנינו היו זהירים בנוגע לחדושי תורה (אפלו כאשר אין זה להלכה למעשה, אלא בדרך פלפול בלבד). הן בנוגע לכתיבת חדושי תורה, ועל אחת כמה וכמה בנוגע לפרסומם בדפוס. ההנהגה הייתה ש"לא כל הרוצה לטול... יבוא ויטול", אלא דוקא לאחר כמה וכמה תנאים שמוכיחים שהחדושים מכונים לאמתתה של תורה.

מה שאין כן בדורות שלאחר זה, עד בדורנו זה - הרי מצד אחד, צריכה אמנם להיות זהירות יתירה, כיון שלא כל אחד שכותב חדושי תורה וכותב פסקי דינים נתן לסמוך עליו, אבל לאידך, בגלל ירידת הדורות - צריכים לחפש אופנים רבים ככל האפשר להוסיף בלמוד התורה, באופן ד"יגדיל תורה ויאדיר", כולל יגדיל בפרט זה.

ולכן כדאי לעודד ולזרז את כל אלו השייכים לחדש בתורה - ובתנאי שגלמדת על פי כללי התורה - שאפלו אם אין הם בטוחים אם חדושיהם מכונים לאמתתה של תורה, הרי לא רק שלא יתעכבו מלכתוב החדושים, אלא - ישתדלו לכתבם, ולפרסם זאת גם בדפוס, ולא רק בין חבריהם ותלמידיהם, אלא גם בין לומדי תורה בכלל.

ועקר טעם הדבר הוא כיון שרואים בפועל, ומעשה רב, שעל-ידי-זה מתוסף ב"יגדיל תורה ויאדיר", בחיות ותענוג בלמוד התורה, הן בנוגע לעצמו, כפי שרואים בפשטות את התועלת שמתוספת בלמוד התורה על-ידי-זה שצריכים לכתוב זאת לאחרים, והן בנוגע לאחרים ("קנאת סופרים תרבה חכמה") - שזה (התועלת שבזה) היא הבחנה הטובה ביותר לצורך הדבר".

(רבי מנחם מענדל שניאורסון מליובאוויטש, 'התועדויות תשנ"א' ח"ג עמ' 275)

יחד עם כל מה שראינו עד כה בענין השייכות המיוחדת לחלק שלי בתורה, חשוב לא לשכוח שהלב גם עלול לתעתע בנו. במיוחד כאשר אנו נדרשים לעמול ולהתייגע בפיצוח סוגיה קשה. תמיד הוא יעדיף ללכת אל המוכר והקל, ועוד יטען כי עלינו להישמע אליו...

4. בכל אופן, לומדים!

ה'שם משמאל' מלמד אותנו להסתער אפילו על קטעי לימוד קשים, גם כאשר אין לנו מצב-רוח:

"מה שאמר וה' כמתן תורה תחלה כל הדברות בדבור אחד ולא הבינו ישאל כלל, מזה שהצריך לחזור ולומר כל דבור ודבור בפני עצמו. ואם כן יש להבין מה תועלת היתה לדבור זה הכללי? זה למוד לכל איש הטורד בענינים שונים, אשר בלתי אפשר לו לישוב דעתו ללמוד. אל ישגיח על זה, אלא יתחיל ללמוד אף על גב דלא ידע מאי קאמר ושאין הוא יודע מה הוא אומר, כי אף על גב דאיהו ושהוא לא ידע שורש הגשמה ידע, ובשביל זה לאט לאט נמשכו גם יתר חלקי נפשו להתורה, עד שיפנה דעתו ויבין מה שהוא לומד. אבל לא ימתין עד שיפנה דעתו, והוא בכלל "ואל תאמר לכשאפנה אשנה" (אבות ב, ה), אלא יגרוס אף על גב דלא ידע מאי קאמר, כמו שאמרו ז"ל משום דכתביב "גרסה נפשי לתאבה" (תהילים קיט, כ), ואין פרוש הדברים שגם סוף הדבר ש"לא ידע מה קאמר", אלא שעל ידי כן בא אחר כך לידיעה. ובכלל זה בודאי מה שאמרו חז"ל: "לגמר איניש והדר לסבר" וילמד אדם ואחר כך יבין" (שבת סג ע"א).

(רבי שמואל מסוכטשוב, 'שם משמאל' יתרו תער"ב)

עם האוכל בא התיאבון, ועם הלימוד יגיעו הריכוז וההבנה... כאשר הנפש מפוזרת וטרודה, אי-עשייה וחוסר לימוד לא ייטיבו עמה. אמנם לימוד תורה שבעל פה ללא הבנה איננו לימוד, אך יש לפתוח בלימוד בכל מחיר, ואפילו מבלי להבין מה קוראים! הנשמה הנמצאת מעל המודע שלנו תשמע את קול התורה ואת אט תכניס את חלקי הנפש השונים. הקריאה בתורה ללא הבנה ("הגרסה") תשמש כשעון מעורר אשר חודר לתוך חלומות ומקיץ נרדמים. הנפש תתעורר ותאסוף את עצמה, ואז גם הבהירות תגיע.

אם ניסית להניע בדרדור ולא הצלחת, אם התחלת ללמוד אבל הראש נשאר אטום, סימן ש... צריך להמשיך לדפוק על הדלת! בהקשר הזה, עקשנות היא מידה חיובית ביותר. כי בסוף הדלת תיפתח!

העקשנות נצרכת הן במצבים "אטומים", אבל גם כשנתקלים במבוי סתום תוך כדי לימוד.

"כשחושבין תורה צריך להיות חושב הדבר תורה שרוצה לחדש בה, לחשוב ולחזור במחשבתו אותו הפסוק או אותו הענין כמה וכמה פעמים הרבה מאד, ולהיות נוקש ודופק על הפתח עד שיפתחו לו".

(רבי נחמן מברסלב, 'שיחות הר"ן' אות נח)

איך נוקשים על הדלת?

רבי נחמן מברסלב מדבר על אדם שמצוי באמצע לימוד. הוא מגיע לפסוק או מימרא וחש שטמון בה משהו, חידוש מחכה לו מתחת לפני השטח. איך ניתן להציף חידוש? מניין הוא יצופ? אי אפשר לדעת. על האדם להשתהות זמן מספיק בשביל לתת לחידוש להיוולד. המתכון הוא עקשנות מהולה בסבלנות. המחשבה תגלגל את העניין שוב ושוב, ובסוף יפתחו לו.

6. נשים לומדות

אחד השינויים המשמעותיים בלימוד תורה בדורות האחרונים, הוא החלק של הנשים בלימוד התורה. מצוות תלמוד תורה היא בעיקרה חובה המוטלת על הגברים, ואכן לאורך כל הדורות מעטות היו הנשים שעסקו בתורה. התורה היתה נחלת הגברים, ואילו הנשים הסתפקו בזכות לעזור לבעליהם ולבניהם ללמוד תורה. אך בימינו המצב השתנה. כל הנשים עוסקות בלימוד תורה ברמה זו או אחרת. שינוי זה הוא שינוי מבורך מאוד ויש לו סיבה ומשמעות.

“בענין למוד תורה של נשים: לכל לראש - הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן... וכל מצות עשה שאין הזמן גרמא וכל מצות לא תעשה של תורה ושל דברי סופרים שהן מזירות בהן כאנשים” (שו"ע הרב, הלכות תלמוד תורה פ"א הלכה י"ד) - רבני גדול של הלכות התורה, והלואי היו כל האנשים בקיאים בכל זה.

ועוד ועקר - למוד פנימיות התורה בתורת החסידות שבה נתבארו הענינים דאמונת ה' ויחודו, אהבתו ויראתו כו', וכלשון הפתוח “דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם” (דברי הימים א כח, ט) - שלמוד זה נוגע לקיום ה"שש מצות שחייבן תמידי לא יפסק מעל האדם אפלו רגע בכל ימיו" ואמונה בה', שלילת עבודה זרה, להאמין באחרות ה', אהבת ה', יראת ה' ושללא לתור אחרי העיניים והמחשבה - (הקדמת ספר ההיגוד) שגם הנשים חייבות בהן כמו האנשים.

...ומזה מוכן גם בנוגע ללמוד כלל התורה שבעל פה (נוסף על למוד ההלכות הצריכות להן) - שכיון שבמילא לומדות הנשים והבנות לומדים שונים שעל ידם “נכנס בהן ערמומית” (ראה סוטה כ ע"א), הרי, לא זו בלבד שמתר ללמוד תורה שבעל פה, אלא יתרה מזה, על פי טעם הלכה זו עצמה - צריך ללמוד תורה שבעל פה, לא רק למוד הלכות פסוקות בלי טעמיהן, אלא גם למוד טעמי ההלכות, ועד לשקלא וטריא ומשא ומתן, דיון שבתורה, שמטבע האדם (איש או אשה) שחפץ ומתענג יותר בלמוד זה, שעל ידי זה תהיה אצלן התפתחות החשים והכשרונות (“ערמומית”) ברוח תורתנו הקדושה...

ויש לומר, שהטעם שזכינו להוספה בלמוד התורה דנשים בדורות האחרונים דוקא - כיון שבסוף זמן הגלות מדגשת יותר ההכנה לזמן הגאולה (ועד שישנה כבר ה"טעימה" של מעין ודגמת המעמד ומצב דהגאולה), ש"באותן הימים תרבה הדעה והחכמה כו'".

(רבי מנחם מענדל שניאורסון מליובאוויטש, 'התוועדויות תש"נ' ח"ג ע' 172)

כל אחד ואחד מישראל יש לו אות בתורה, ומשמם חיותו ושורש נשמתו.

(רבי שלמה מרדומסק)

מהם ארבעת הטעמים לצורך של נשים ובנות ללמוד תורה?

לא רק שמותר לנשים ללמוד, אלא הן צריכות וזקוקות ללמוד תורה. ראשית כל, כדי לדעת מה לעשות. נשים מחויבות ברוב רובן של המצוות, ובתור מנהיגות הבית יש להן אחריות גדולה בעיצוב הבית כבית יהודי המתנהג בדרך התורה. מעבר לכך, עולמה הפנימי של האשה והקשר שלה לה', חייב להתמלא באור התורה. כדי להאמין בה', לאהוב ולירא אותו ולהיות מחוברים אליו, מוכרחים ללמוד על כך בתורה ובפרט בפנימיות התורה.

שתי הסיבות הללו, היו נכונות גם לנשים בכל הדורות. אך הרבי מליובאוויטש מצביע על סיבה נוספת, המייחדת את לימוד התורה לנשים בדורנו. נשים כיום לומדות ויודעות לא פחות מגברים, ובתחומים מסויימים הן לומדות ומצליחות אף יותר. אז למה שאשה תלמד ותשכיל בפיזיקה, פסיכולוגיה, מתמטיקה או משפטים, אבל את התורה הקדושה היא תזנח? אם הנשים כיום משכילות ומתפתחות, אין כל סיבה שלא תשכלנה

גם בחכמת התורה. ואדרבה, את כל הידע והכישרונות תוכלנה לכוון לפי רוח קדושת התורה. בעומק עניין לימוד התורה על ידי נשים רואה הרבי מליובאוויטש גם הכנה לגאולה שאז הידע בתורה יהיה נחלת הכל.

אשה למדנית

ברם, דבר זה לא סיפק אותה, ולמעשה גדלה עתה תשוקתה ללמוד, אבל מי יפתח לפניה שערי תורה?

- אביה ודאי לא ילמדה, שהרי אף את ידיעותיה שרכשה, תוך כדי האזנה לשיעורי ר' נח, נאלצה להסתיר ממנו. אמה, רחל, היתה דווקא למדנית מובהקת, אך משום מה לא ניסתה מעולם ללמדה. דבורה לאה הייתה שרויה לא אחת במועקה על שאמה אינה דואגת ללמדה. מעט מזעיר על היקף למדנותה של אמה ידעה דבורה לאה מן העובדה, שכאשר אביה נעדר מן הבית היתה האם מזדרזת להוציא ספר מארון הספרים ולומדת בו בעיון. כעבור זמן התברר לה, להפתעתה הגמורה, שהספר אינו אלא - גמרא. רחל היתה, פשוט, מתעמקת בגמרא, ואף לומדת בה בקול. פעמים אף היתה מפזמת לעצמה את מנגינת הגמרא, המוכרת מלימודי האב.

בהזדמנויות כאלה היתה דבורה לאה מתכנסת לפינתה ועוסקת בתפירה או בריקמה. היא היתה מקנאה באמה על שהיא מסוגלת ללמוד, ויותר מכך היתה תמהה על כך שאין האם מנסה ללמד אותה. במקרים רבים היו דמעות נקוות בעיניה. פעם, בהזדמנות כזו, העיק הדבר כל-כך על דבורה לאה עד שהרגישה עצמה נאלצת לפרוץ בבכי. כדי שאמה לא תרגיש בדבר מיהרה לחדר השני, ושם פרקה את מטען המועקה שלה בבכיה קולנית. כאשר הבחינה האם מאוחר יותר בהיעדרה של בתה, והחלה לחפשה בחדר השני, נדהמה להיווכח בעיניה האדומות מבכי. היא פנתה אליה בחרדה ובמבוכה: מה לך בתי?

תחלה היססה דבורה לאה לספר לאמה את הגורם לצערה, אך כשאמה חזרה על שאלתה נאלצה לגלות לה את כל המעיק על לבה: מדוע לך, אמי, מותר ללמוד תורה, וממני נמנע הדבר לחלוטין, מלבד מה שהשגתי בכוחות עצמי? רחל אימצה את בתה אל לבה וביקשה ממנה

דבורה לאה (אחות אביו של בעל התניא) היתה אשה מיוחדת במינה, צדקנית גדולה ומלומדת גדולה. משחר ילדותה ספגה לתוכה קדושה וטהרה, והתנהגותה היתה בהתאם למדות המפוארות שמנו חכמינו. היא היתה מסייעת לשכנות העניות בעבודת ביתן ובגידול ילדיהן. כשהיתה בת עשר שנים כבר ניהלה את הבית כעקרת הבית לכל דבר, כשהכל משבחים את "ידי הזהב" שלה.

אביה, ר' שניאור זלמן, המלמד מפוזנא, היה עני מרוד, ועבודתו כמלמד לא הספיקה לפרנסת הבית. כאשר הגיע פושט יד לבית לא היתה פרוטה לתת לו. גם פת הלחם שבבית לא הספיקה כדי לפרוס ממנה לעני, אך דבורה לאה מיהרה לתת לו מפרוסת הלחם שנועדה עבורה, בטענה שאינה רעבה. כך היתה נאלצת לרעוב מפעם לפעם, אך מעולם לא נראה הדבר כלפי חוץ. היא היתה תמיד עליזה ושמחה בחלקה, ואף מעודדת ומנחמת כל מר נפש.

בשעות הפנויות של ימי הקיץ היתה יושבת על המרפסת ועוסקת במלאכת יד. תוך כדי כך היתה מקשיבה לר' נח השכן, מלמד דרדקי, בשעה שלימד את תלמידי הרבים. את שיעורי אביה עם תלמידי לא היתה מסוגלת להבין, כיוון שתוכנם היה גמרא ומפרשיה, אך את שיעורי ר' נח הצליחה לקלוט. כך התקדמה במהירות יחסית. תחלה הצליחה לקרוא את התפלות ואף להבין פירושו, לאחר מכן הבינה קטע בחומש, עד שהצליחה בכחות עצמה ללמוד את התנ"ך כולו.

*

אביה, ר' שניאור זלמן, היה נמנה על אלה שסברו שאין בנות צריכות ללמוד תורה. אפילו את קרוא האותיות לא מצא לנחוץ ללמדה. דבורה לאה הצטערה מכך, והיתה מאושרת כשניתנה לה ההזדמנות למלא את שאיפת הלימוד שלה באמצעות שיעוריו של ר' נח מלמד הדרדקי.

להירגע, כשהיא מתחילה לתת לה הסבר לטענת אביה והמתנגדים ללימוד תורה לנשים:

"ההבדל בין איש לאשה איננו רק חילוק גופני אלא גם חילוק רוחני ונפשי, בטבע מידותיהם, שכלם ומהלך נפשם.

האיש בראו הקב"ה טבעו קשה, והאשה בראה הקב"ה טבעה רך. הקשיות והרכות שתי מדות הן בטבעי בני אדם, וכמובן אשר בכל אחת מהן יש מעלה וחסרון, אבל בנוגע אל רכישת התורה וידיעתה לקשיות יש יתרון על הרכות העלולה להשתנות, לעומת טבע הקשה העומד חזק על דעתו.

האלקים כשנתן לנו את התורה הכוללת מצוות המתייחסות אל האנשים והנשים, אמר למשה רבינו "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל". הנשים שהן רכות צוה האלקים לדבר אליהן בלשון רכה שהיא האמירה, והאנשים שהם קשי הטבע צוה האלקים לדבר אליהם בדבור הקשה כגידיים.

ולהיות הנשים בטבע הרך, וטבע הרך עלול להשתנות, לכן ישנם מן החכמים בחכמת הגמרא הסוברים אשר לימוד התורה שעיקרה הוא הוראה בהלכה אין ראוי ללמדה לנשים אשר מצד טבען הרך לא יוכלו להתעמק בעמקי ההלכות, ועלולות לטעות. נוסף על מה שאין להם אותו התוקף בהנהגה מסודרת כמו לאנשים שהם בטבע הקשה".

דבורה לאה, מבלי התחשב עם שנותיה הצעירות הבינה את דברי אמה, ובגודל שמחתה נשקה את ידי אמה על גודל חסדה עמה להסביר לה את יסודי טעמי מנגדי לימוד התורה לנשים, ותבקש את אמה שתואיל לספר לה על אודות חינוכה והדרכתה ואיך התנהגה בילדותה ובימי נעורתה ואז הנה גם היא תתאמץ בכל כחה להתנהג ככה ותוסיף לנשק ידי אמה.

*

באחת ההזדמנויות סיפרה רחל לבתה על מקרה ששינה את יחסו של אביה שלה ללמדנותה.

בפוזנא היה המנהג, לא לצאת בשבת במקום שאין עירוב כשהכפפות על הידים, אלא אם כן היו תפורות לשרוול הבגד. בתוך העיר היה מותקן

עירוב, ושם יצאו בכפפות בלתי מחוברות.

אירע פעם, תקופה קצרה לאחר נישואי רחל, שכל המשפחה חזרה בשבת מבית הכנסת לבית. בראש צעדו הגברים: ר' ברוך, בנו בנימין וחתנו ר' שניאור זלמן. אחריהם הלכו הנשים ובתוכן רחל.

ידי הנשים היו נתונות בכפפות, בלתי מחוברות, ובנימין נשא תחת זרועותיו ספרים. לפתע בא שמש הקהל בריצה והודיע שהעירוב נקרע.

השתררה מבוכה: מה לעשות עם הכפפות ועם הספרים? הגברים החלו להתפלפל בבירור ההלכה על פי ידיעותיהם בש"ס ומפרשיו. משלא הגיעו למסקנה ברורה העיר ר' ברוך: "אנו עסוקים יותר מדי בלימוד הגמרא ומפרשיה ומזניחים את לימוד ההלכה הברורה בספרי הפוסקים, כך שכאשר מתעוררת שאלה בהלכה למעשה אנו שרויים במבוכה". ובאמרו את הדברים פנה אל בתו: "נו, רחל, את בקיאה הרי בשולחן-ערוך. אמרי נא, איפוא, מה עלינו לעשות?"

בעלה ר' שניאור זלמן פקח עיניו בתמיהה. הוא לא האמין למשמע אוזניו. בהרהור שני חשב שחתנו חומד לו לצון.

רחל הסמיקה. היא ידעה היטב כי בעלה יופתע מאד כשייווכח בלמדנותה, וחששה שמא הדבר יהיה למורת רוחו. ברם, אביה עמד וציפה למוצא פיה.

לא היתה לרחל כל ברירה, והיא אמרה בבהירות את כל פרטי ההלכות הנוגעות למעשה. כל הקבוצה נהגה כפי שפסקה רחל, אך כשהגיעו לביתם מיהרו ר' שניאור זלמן ובנימין לעיין בשולחן ערוך, והם נוכחו לדעת כי הצדק עם רחל.

ר' שניאור זלמן השלים במשך הזמן עם למדנות אשתו, שהתבררה לו יותר ויותר, והערכתו אליה גדלה מאד, בהיווכחו כי כתוצאה מכך גדלה צדקנותה ומדת יראת השמים שבה, ולא להיפך חס ושלום.

מאוחר יותר אף נודע לו כי גם בתו דבורה לאה הספיקה לרכוש ידיעות רבות מאמה, ובמשך הזמן כמעט הגיעה לדרגת למדנות אמה. אך הדבר שוב לא הרגיזו, כי אם, אדרבה, הסב לו קורת רוח.

(ספר הזכרונות - פרק 9 ואילך, הרבי הרי"צ מליובאוויטש)